

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

Лазарович Надія

Дитинство в наукових теоріях і практиці

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни

Івано-Франківськ – 2013 рік

УДК 378.4
ББК 74

Лазарович Н.Б. Дитинство в наукових теоріях і практиці: методичні рекомендації з навчальної дисципліни. - Івано-Франківськ, 2013. – 50 с.

Зміст видання розкриває джерельну базу теоретичної та практичної частин курсу. У ньому вміщено ряд додатків та інформаційний матеріал, який поглиблює знання, отримані під час вивчення навчальної дисципліни. Видання прислужиться викладачам навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та студентам спеціальності «Дошкільна освіта» 01010106.

*Друкується відповідно до рішення ради Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 2 від 11.09)*

Рецензенти:

Лисенко Н.В., доктор пед. наук, професор Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника;

Копчук-Кашецька М.С., кандидат пед. наук, доцент Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Навчально-тематичний план курс.....	5
Розділ I . Зміст і джерельна база лекцій.....	7
Розділ II. Плани практичних занять.....	14
Розділ III. Зміст завдань для самостійної роботи студентів.....	21
Орієнтовні питання з курсу Дитинство в наукових теоріях і практиці, які виносяться на залік.....	33
Додатки.....	36
Список використаних джерел.....	48

ВСТУП

Соціальна ситуація розвитку дитини на порозі третього тисячоліття має потребу в науковому усвідомленні й прогнозуванні перспектив розвитку дитинства та вимагає конкретизації зусиль усіх відповідальних за її нормалізацію: професійних вихователів і батьків, дослідників дитинства й практиків різних орієнтацій.

Постає проблема розробки нового повороту в системі знання про дитину та дитинство, потреба в нових механізмах сприяння успішній соціалізації на початкових етапах життя, характерних для ситуації взаємин дитинства й дорослого. Як навчальний предмет «Дитинство в наукових теоріях і практиці» інтегрується в систему психолого-педагогічних дисциплін і базується на знаннях, отриманих студентами в процесі вивчення курсів «Історія педагогіки», «Загальна педагогіка», «психологія», «Дошкільна педагогіка».

Опанування курсом «Дитинство в наукових теоріях і практиці» повинно здійснюватись в різних формах: лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття, самостійна робота, підготовка наукових статей, творчих робіт тощо.

Мета курсу: забезпечити студентів необхідними знаннями з основних теоретичних підходів до вивчення дитинства та дітей. Визначити методологічні основи дослідження дитинства. Визначити особливості процесу інституціалізації соціології, залучити студентів до соціологічного аналізу дитинства.

Навчальна дисципліна «Дитинство в наукових теоріях і практиці» спрямована на розв'язання наступних завдань:

- визначити потенціал теоретичних підходів та категоріальний апарат, що складають методологічну основу аналізу дитинства;
- визначити особливості дитинства як соціального феномену та соціального інституту; ввести в педагогічний і освітній обіг студентів новий фактичний історико-педагогічний матеріал й ознайомити з пріоритетами вітчизняної педагогічної думки, її впливом на розвиток школи й освіти в інших країнах;
- навчити студентів оперувати педагогічними категоріями й розуміти їх генезис;
- ознайомити студентів із розвитком педагогічної думки, виховання й школи в провідних зарубіжних країнах;
- виховувати у студентів почуття патріотизму, пошани до педагогічної спадщини свого й інших народів, усвідомлення значимості дитинства в розвитку суспільства, ролі обраної професії і власного професіоналізму у вихованні підростаючого покоління відповідно до сучасних вимог розвитку України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- категоріальний апарат дитинства;
- зміст основних етапів теоретичного осмислення феномену дитинства;
- основні напрямки розвитку сучасної соціології дитинства;

- основні методи дослідження дітей та дитинства;
- розвиток освіти та виховання з найдавніших часів до наших днів;
- найважливіші педагогічні теорії, що склались у різні історичні епохи;
- погляди та спадщину найвидатніших педагогів минулого

вміти:

- аналізувати та давати принципову оцінку різним педагогічним концепціям і теоріям;
- творчо використовувати кращі надбання педагогічної спадщини під час розв'язання сучасних актуальних проблем;
- синтезувати процеси історії педагогіки її розвитку, що впливають на формування світогляду майбутніх спеціалістів;
- сформулювати вміння з вивчення, виявлення й аналізу типових і загальних тенденцій у розвитку вітчизняної та зарубіжної освітянської справи; факторів, які стимулювали чи спрямовували її розвиток;
- розглядати дитинство як соціокультурний феномен.

Курс «Дитинство в наукових теоріях і практиці» розрахований на 162 години, з них 126 – на самостійну роботу, 36 – аудиторну роботу (20 год. лекцій, 16 год. практичних занять). Прикінцева форма контролю – залік.

Методичні рекомендації мають пошуковий характер. З вдячністю сприймемо висловлені зауваження та пропозиції до них.

**Навчально-тематичний план курсу
«Дитинство в наукових теоріях і практиці»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	усього	денна форма					усього	заочна форма					
		у тому числі						у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці													
Тема 1. Феномен дитинства дискурсі психолого-педагогічних досліджень		2	2				10		2	1			10
Тема 2. Західноукраїнська педагогічна думка другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. про виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості.		2	2				10		2				10
Тема 3. Дитинство у контексті сучасної педагогічної теорії та практики.		2	1				10		1				10
Тема 4. Дитяча субкультура як чинник соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.		2	1				5		1	1			10
Тема 5. Особливості впливу дитячої субкультури на формування		2	1				5		1				10

соціальної компетентності дошкільників											
Разом за змістовим модулем 1		10	8			50		7	2		50
Змістовий модуль 2. Особливості процесу соціалізації дітей дошкільного та молодшогошкільного віку											
Тема 6. Процеси соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасних ДНЗ України.		2	1			10		1	1		10
Тема 7. Генеза особистісного розвитку дошкільника як соціальної особи..		2	1			20		1			10
Тема 8. Особливості соціального становлення хлопчиків і дівчаток: ознаки гендерного впливу.		2	2			10		1			10
Тема 9. Взаємодія різних інститутцій у процесах соціалізації дитини дошкільного віку.		2	2			10		2	1		10
Тема 10. Права дитини. Соціальна політика щодо дітей в Україні.		2	2			10		2			10
Разом за змістовим модулем 2		10	8			50		7	2		50
Усього годин ІНДЗ		20	16			100		14	4		100
Усього годин			-	-		-		-	-	-	

Розділ I

Зміст і джерельна база лекцій

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці

Тема 1. Феномен дитинства дискурсі психолого-педагогічних досліджень

1. Історико-концептуальні аспекти дослідження дитинства.
2. Дитинство в суспільстві: історичний поступ утвердження в культурі світу дорослих.
3. Дослідження дитинства у межах різних дисциплін.
4. Дитинство як особливий період у розвитку людини.
5. Сучасні тенденції та основна проблематика дослідження дитинства та дітей

Література:

1. Галузинський В. М, Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). - К, 1994. - 61 с.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія/Наук. Ред. А.М.Богущ- Луганськ:Альма-матер, 2006. – 368 с.
4. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
5. Мудрик А. Воспитание в контексте социализации //Лучшие страницы прессы. – 2001. - № 6. - С. 80 - 82.
6. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов /Под ред. В. А. Сластенина. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 200 с.
7. Никитина Л.Е. Социальное воспитание детей — фактор стабилизации общества //Педагогика. – 1998. - № 7. - С. 36 – 41
- 8.

Тема 2. Західноукраїнська педагогічна думка другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. про виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості

1. Народнопедагогічні уявлення про дитину і дитинство.
2. Етнопедагогічні погляди на розвиток дитини.
3. Звичаєве право і становище української дитини.
4. Педоцентризм у психолого-педагогічних дослідженнях С. Балея. Зенон Кузеля як етнограф дитинства.

Література:

1. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
3. Макаренко В.С. Мій брат Антон Семенович //Радянська школа, 1991. — № 6.
4. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-и тт.. – М.: Педагогика, 1983 – 1986.
5. Нежинский Н.П. А.С. Макаренко и педагогика школы. — К., 1976.
6. Сухомлинська О.В. та ін. Нариси історії українського шкільництва 1905—1933: Навчальний посібник. — К.: Заповіт, 1996.
7. Сухорський С. Ставлення сучасників Антона Макаренка до його соціально-педагогічного експерименту //Рідна школа. - 1994. — № 5.
8. Хиллиг Г. Прометей Макаренко и главбоги Педолимпа: Соколянский, Залужный, Попов. – Марбург, 1997. – 132 с.
1. Галузяк В., Сметанський М. А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський: дві парадигми виховання //Вісник Луганськ. пед. ун-ту. – 2000. - №7 (27). – С. 38 – 40.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.

Тема 3. Дитинство у контексті сучасної педагогічної теорії та практики.

1. Актуальність педагогіки дитинства в сучасних педагогічних концепціях та напрямках.
2. Реалізація дитиноцентричних ідей в сучасному українському вихованні. Дитяча культура як інтератативне відтворення суспільства.
3. Евристичний потенціал теорії У. Корсаро щодо вивчення дитинства та дитячої культури.

Література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.

9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Тема 4. Дитяча субкультура як чинник соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

1. Категоріальні та соціальні ознаки дитячої субкультури
2. Багатовекторність соціуму у свідомості дитини
3. Становлення особистості дитини в просторі дитячої субкультури

Література:

1. Асмолов А. Г. Соціальна робота: дитина з культури достоїнства. Актуальні проблеми стану і перспективи соціальної роботи в Росії // Соціальна робота. — 1992. — Вып. 6.
2. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
3. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.
4. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /А.М.Богущ,Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш,С.М.Курінна, І.П.Печенко /Наук.ред.А.М.Богущ/За ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ:Альма-матер,2006.
5. Еріксон Е.Дитинство і суспільство. Обнінськ,1993.
6. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні:Науково-методичний посібник /Наук ред.. О.Л.Кононко.-К.:Ред.журн. “Дошкільне виховання”,2003.
7. Лисенко Н.В.,Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкільця: у 3-х частинах.- Ч.2:навч.посіб. – К.:Видавничий Дім «Слово»,2010. – 360с.

Тема 5. Особливості впливу дитячої субкультури на формування соціальної компетентності дошкільників

- 1.Соціальна компетентність, її складники.
2. Процес формування соціальної компетентності.
3. Основні вектори соціалізуючого педагогічного впливу.

Література:

1. Асмолов А. Г. Соціальна робота: дитина з культури достоїнства. Актуальні проблеми стану і перспективи соціальної роботи в Росії // Соціальна робота. — 1992. — Вып. 6.

2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”/Наук.ред.та упоряд.О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К.:Світич,2008. – 430с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — Дошкільне
4. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
5. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.

Змістовий модуль 2. Особливості процесу соціалізації дітей дошкільного та молодшогошкільного віку.

Тема 6. Процеси соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасних ДНЗ . України.

1. Дитинство у різних соціальних системах.
2. Основні завдання охорони дитинства дошкільноо закладу.
3. Функції виховних організацій у процесі соціалізації дитини.
4. Положення особистісно-орієнтованої моделі, принципи побудови розвивального середовища ДНЗ.

Література:

1. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
2. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.
3. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.метод.посіб.до Базової прогр.розв. дитини дошк.віку “Я у Світі” /О.Л.Кононко. – К.:Світич,2009. – 208с.
4. Волоків В.С.,Волкова Н.В.Дитяча психологія:Логічні схеми.- М.:Гуманіт.вид.центр.Владом,2003-256с.
5. Вульфів Б.З. Соціальна педагогіка і процес формування особистості // Теорія і практика соціальної роботи: вітчизняний і закордонний досвід. Т. 1. — Москва; Тула: Асопир, 1993. — С. 59-72.
6. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія

Тема 7. Генеза особистісного розвитку дошкільника як соціальної особи.

1. Теоретико-методологічні засади проблеми соціалізації в онтогенезі.
2. Основні фактори, етапи соціалізації дитини. Своєрідність образу «Я» дошкільника.

3. Соціальний розвиток дошкільника, фази становлення дитини як соціальної істоти
4. Особливості соціального розвитку дітей у різних умовах життєдіяльності

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я уСвіті”/Наук.ред.та упоряд.О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К.:Світич,2008. – 430с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — Дошкільне
3. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
4. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.
5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /А.М.Богущ,Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш,С.М.Курінна, І.П.Печенко /Наук.ред.А.М.Богущ/За ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ:Альма-матер,2006.
6. Діти-батьки-сім'я:Вип. 1.-К.:Наук.світ,2004.
7. Дружинін В.М. Психологічні типи сім'ї в європейській культурі.- М.,1995.
8. Еріксон Е.Дитинство і суспільство. Обнінськ,1993.
9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні:Науково-методичний посібник /Наук ред.. О.Л.Кононко.- К.:Ред.журн. “Дошкільне виховання”,2003.

Тема 8. Особливості соціального становлення хлопчиків і дівчаток: ознаки гендерного впливу.

- 1.Статеві особливості диттєдіяльності дошкільників.
- 2.Стилі виховання хлопчиків та дівчаток.
- 3.Вплив соціуму, сім'ї на поведінку хлопчиків та дівчаток.

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я уСвіті”/Наук.ред.та упоряд.О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К.:Світич,2008. – 430с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — Дошкільне
3. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
4. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.

5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /А.М.Богуш,Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш,С.М.Курінна, І.П.Печенко /Наук.ред.А.М.Богуш/За ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ:Альма-матер,2006.
6. Діти-батьки-сім'я:Вип. 1.-К.:Наук.світ,2004.
7. Дружинін В.М. Психологічні типи сім'ї в європейській культурі.- М.,1995.
8. Еріксон Е.Дитинство і суспільство. Обнінськ,1993.
9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні:Науково-методичний посібник /Наук ред.. О.Л.Кононко.- К.:Ред.журн. "Дошкільне виховання",2003.

Тема 9. Взаємодія різних інституцій у процесах соціалізації дитини дошкільного віку.

1. Системи навчання та виховання у різних суспільствах як механізм відтворення суспільства.
2. Цінності систем навчання та виховання у різних суспільствах.
3. Соціальні функції сім'ї.
4. Соціальні системи та ідеології як умови конструювання та існування дитинства.

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я уСвіті"/Наук.ред.та упоряд.О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К.:Світич,2008. – 430с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — Дошкільне
3. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
4. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.
5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /А.М.Богуш,Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш,С.М.Курінна, І.П.Печенко /Наук.ред.А.М.Богуш/За ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ:Альма-матер,2006.
6. Діти-батьки-сім'я:Вип. 1.-К.:Наук.світ,2004.
7. Дружинін В.М. Психологічні типи сім'ї в європейській культурі.- М.,1995.
8. Еріксон Е.Дитинство і суспільство. Обнінськ,1993.
9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні:Науково-методичний посібник /Наук ред.. О.Л.Кононко.- К.:Ред.журн. "Дошкільне виховання",2003.

Тема 10. Права дитини. Соціальна політика щодо дітей в Україні.

1. Права людини. Права дитини. Правове визначення «дитина».
2. Міжнародні та національні документи, що регулюють правовий стан дитини.
3. Діти-сироти. Проблема торгівлі дітьми. Прояви дитячої злочинності.
4. Соціальної політики щодо дітей в сучасній Україні. Соціальна політика щодо дітей в Україні

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я уСвіті»/Наук.ред.та упоряд.О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К.:Світич,2008. – 430с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — Дошкільне
3. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. — М., 1968. — С. 464.
4. Бочарова В. Г. Професійна соціальна робота: особистісно-орієнтований підхід. — М., 1999. — С. 182.
5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /А.М.Богуш,Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш,С.М.Курінна, І.П.Печенко /Наук.ред.А.М.Богуш/За ред.Н.В.Гавриш. – Луганськ:Альма-матер,2006.
6. Діти-батьки-сім'я:Вип. 1.-К.:Наук.світ,2004.
7. Дружинін В.М. Психологічні типи сім'ї в європейській культурі.- М.,1995.
8. Еріксон Е.Дитинство і суспільство. Обнінськ,1993.
9. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні:Науково-методичний посібник /Наук ред.. О.Л.Кононко.- К.:Ред.журн. «Дошкільне виховання»,2003.

Розділ II

Плани практичних занять до курсу «Дитинство в науковій теорії і практиці.»

№ з/п	Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці	Кількість годин
1	Історія дослідження дитинства, особливості розвитку дитини та сприйняття дитинства у різні історичні епохи.	2
2	Дитинство в українській національній системі виховання	2
3	Освітня діяльність О.В. Духновича і К.Д. Ушинського. А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського	2
4	Дитяча субкультура – фактор соціалізації дошкільнят і молодших школярів. Реалізація дитиноцентричних ідей в сучасному українському вихованні.	2
5.	Реалізація дитиноцентричних ідей в спадщині А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського	
Змістовий модуль 2. Особливості процесу соціалізації дітей дошкільного та молодшогошкільного віку		
6	Дитинство як предмет дослідження в соціальних науках	2
7	Соціальне становлення особистості на етапі переходу від дошкілля до школи	2
8	Формування соціально-комунікативної компетентності дітей на ранніх етапах соціалізації...	2

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці

Тема1. Історія дослідження дитинства, особливості розвитку дитини та сприйняття дитинства у різні історичні епохи.

1.Історико-концептуальні аспекти дослідження дитинства.

2.Дитина в суспільстві: історичний поступ утвердження в культурі світу дорослих.

3.Дитинство в системі взаємовідносин «дорослий світ - дитячий світ»

Рекомендована література:

1. Галузинський В. М, Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). - К, 1994. - 61 с.
3. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.

4. Мудрик А. Воспитание в контексте социализации //Лучшие страницы прессы. – 2001. - № 6. - С. 80 - 82.
5. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов /Под ред. В. А. Слостенина. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 200 с.
6. Никитина Л.Е. Социальное воспитание детей — фактор стабилизации общества //Педагогика. – 1998. - № 7. - С. 36 - 41.

Тема 2. Дитинство в українській національній системі виховання

1. Сутність і особливості національного виховання та його філософські основи.
2. Шляхи реформування системи виховання - відновлення виховного потенціалу народної педагогіки і впровадження нових форм і методів, що слугувало б головній меті національного виховання.
3. Роль національних пріоритетів у виховання молоді.

Теми доповідей:

- Роль національних пріоритетів у виховання молоді.
- Виховні засоби родинної педагогіки.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: традиції, обряди, свята; аграрно-сонячний календар; засоби народно-виховного впливу; форми народного виховання; методи народного виховання.

Рекомендована література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків //Полтавський вісник, 1994. — 208 с.
2. Єрмак В. Проблеми формування національно-державницького світогляду молоді в сучасній школі //Молода нація: Альманах. № 3А96. – К., 1996. - С. 128 - 130.
3. Ігнатенко П.І. Український національний характер. — К.: ДОКК, 1997.
4. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
5. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. — К., 1995.
6. Основи національного виховання: Концептуальні положення. - Ч. 1. /За ред. В.Г. Кузя, Д.Д. Руденка, З.О. Сергійчук. — К., 1993. — 149 с.
7. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. -К.: ІЗМН, 1997.-232 с.
8. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. - К, 1998. - 332 с.

Тема 3. Освітня діяльність О.В. Духновича і К.Д.

1. Принцип природовідповідності у вихованні за О.В. Духновичем.
2. Сучасні погляди на спадщину К.Д. Ушинського.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: „Народна педагогія”, „Педагогічна антропологія”, розумова зрілість, моральна досконалість і фізична розвиненість, загальна і спеціальна дидактика, два цикли навчання - елементарний (пропедевтичний) і початковий (систематичний).

Рекомендована література:

1. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
3. Машталер О.В. Педагогічна і освітня діяльність О. В. Духновича /За ред. О.Р. Мазуркевича. —К., 1966. — 147 с.
4. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. — Т. 8. — С. 11—61, 267—281.
5. Ушинський К.Д. Педагогічна подорож по Швейцарії. — Т. 3. — С. 87—104.
6. Ушинський К.Д. Праця в її необхідному значенні. — Т. 2. — С. 333—362.
7. Ушинський К.Д. Про народність в громадському вихованні. — Т. 2. — С. 69—167.

Тема 4. Дитяча субкультура – фактор соціалізації дошкільнят і молодших школярів.

1. Становлення особистості дитини в просторі дитячої субкультури.
2. Дитячий фольклор – складова субкультури дошкільників та молодших школярів.
3. Дослідження особливостей впливу дитячої субкультури на рівень соціалізованості дошкільників та молодших школярів

Рекомендована література:

Підготувати реферати:

- "Діяльність УНР щодо створення нової української системи виховання"
- "Діяльність Центральної Ради щодо створення нової української системи виховання"
- "Діяльність Гетьмана Павла Скоропадського щодо створення нової української системи виховання"

Рекомендована література:

1. Антологія педагогической мысли Украинской ССР /Сост. Н.П. Калениченко и др. — М., 1988. - С. 31 - 68.
2. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
3. Калениченко Н.П. Педагогічні ідеї С. Русової //Рідна школа. – 1991. - №12.

4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
5. Субтельний Орест. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1992.
6. Сухомлинська О.В. та ін. Нариси історії українського шкільництва 1905—1933: Навчальний посібник. — К.: Заповіт, 1996

Тема 5. Реалізація дитиноцентричних ідей в спадщині А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського.

1. Найважливіші віхи життя А.С. Макаренка. Навчання, педагогічна діяльність.
2. Рекомендації з організації виховної роботи в дитячих закладах.
3. Спадщина В.О. Сухомлинського. Система індивідуального виховання в колективі.
2. Громадянське виховання. Книга "Народження громадянина".

Рекомендована література:

9. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
10. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
11. Макаренко В.С. Мій брат Антон Семенович //Радянська школа, 1991. — № 6.
12. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-и тт.. – М.: Педагогика, 1983 – 1986.
13. Нежинский Н.П. А.С. Макаренко и педагогика школы. — К., 1976.
14. Сухомлинська О.В. та ін. Нариси історії українського шкільництва 1905—1933: Навчальний посібник. — К.: Заповіт, 1996.
15. Сухорський С. Ставлення сучасників Антона Макаренка до його соціально-педагогічного експерименту //Рідна школа. - 1994. — № 5.
16. Хиллиг Г. Прометей Макаренко и главбоги Педолимпта: Соколянский, Залужный, Попов. – Марбург, 1997. – 132 с.
3. Галузяк В., Сметанський М. А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський: дві парадигми виховання //Вісник Луганськ. пед. ун-ту. – 2000. - №7 (27). – С. 38 – 40.
4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. — К., 1978. — 260 с.
6. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності. -К., 1966. - 323 с.
7. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. — К., 1971. - 208 с.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина (Про виховання підлітків). - К., 1970. — 288 с.
9. Сухомлинський В.А. О воспитании. — М., 1973.— С. 117 - 119.
10. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. — К., 1988. — 302 с.

Змістовий модуль 2. Особливості процесу соціалізації дітей дошкільного та молодшогошкільного віку.

Тема 6. Дитинство як предмет дослідження в соціальних науках.

1. Процеси соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасних ДНЗ України
2. Генеза особистісного розвитку дошкільника як соціальної особи
3. Особливості соціального становлення хлопчиків і дівчаток: ознаки гендерного впливу

Рекомендована література:

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. — Львів, 1996.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
3. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
4. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендації /За ред. Є.І. Коваленко. — К., 1996. — 136 с.
5. Школи нового типу в Україні: Методичний посібник
6. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
7. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
8. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
9. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
10. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
11. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
12. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
13. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
14. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Тема 7. Соціальне становлення особистості на етапі переходу від дошкільця до школи

1. Методика діагностика рівнів соціальної компетентності дітей.
2. Методики раннього розвитку: Нікітіни. Монтесорі. Вальдорфська педагогіка, Тюленев, Зайцев, Доман, Масару Ібука, Спок.
3. Етнопедagogіка: що таке етнопедagogіка. Народні системи виховання дитини та їх відмінності. Засвоєння норм соціальної взаємодії шляхом участі в народних іграх. Поширення і вкорінення стереотипів через усну народну творчість. Роль народних обрядів у формуванні ідентичності.

Питання для самоконтролю:

1. Позароднинна соціалізація.
2. Еволюція інститутів соціалізації.
3. Змінена родина і її вплив на соціалізацію.
4. Мас-медіа, батьки і діти. Реклама і діти. Соціалізація і доступ до інформації.
5. Сучасні підходи до покарання.
6. Дитяче співтовариство.
7. Права дітей

Рекомендована література:

10. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
11. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
12. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер, 1999.
13. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
14. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
15. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
16. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
17. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
18. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

**Тема 8. Формування соціально-комунікативної компетентності дітей на
ранніх етапах соціалізації.**

1. Наступність у роботі ДОЗ і школи із соціального розвитку дитини.
2. Методика соціально-педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку в різних умовах життєдіяльності
3. Реалізація педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів у просторі дитячої субкультури.

Підготувати реферати:

1. Розвиток ідеї самоцінності дитинства в педагогічній концепції Януша Корчака.

1. Інститут для убогих і сиріт графа Скарбка – як виховний заклад нового типу.
2. Образи дитини і дитинства в українській малярській традиції.
3. Аналіз відображення дитинства в літературі, кіно, мистецтві на прикладі книги В. Нестайко «Тореадори з Васюківки»,
4. Аналіз відображення феномену «Гаррі Потера».
5. Кінофільми та мультфільми про дітей та для дітей.
6. Поняття фольклору та дитячого фольклору. Дитячі «страшилки»
7. Дитячий гумор. Феномен дитячого анекдоту.

Рекомендована література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Розділ III
Зміст завдань для самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці			
1	Дитинство в історичному аспекті соціального виховання	6	8
2	Світовий досвід виховання дитини як підґрунтя розвитку системи виховання в Україні.	8	10
3	Виховання дітей і молоді у східних слов'ян в додержавний період	8	8
4	Княжа доба. Розвиток давньоруської народності в період існування Київської Русі, основні напрямки і особливості освітньо-виховної та благодійницької роботи в державі	8	10
5	Піднесення українського соціального виховання у велику козацьку добу.	8	10
6	Дитинство в українській національній системі виховання	8	8
8	Виховні процеси в Україні в період її входження в Російську та Австрійську імперії	8	10
9	Дитинство в національно-виховній системі в період революції 1917-1920 рр.	6	8
10	Виховна система дітей періоду існування радянської влади на території України (40 — 80 рр. ХХ ст.).	6	6
13	З історії родоводу вихователів	6	8
14	Формування української національної системи соціально-виховної роботи після проголошення Акта незалежності.	6	8
Змістовий модуль 2. Особливості процесу соціалізації дітей дошкільного та молодшогошкільного віку.			
15	Дитинство в оновленому процесі навчального закладу нового типу.	6	8
16	Соціологія дитинства, частина вікової соціології.	6	6
17	Життя до народження. Народження	6	6
18	Дошкільне дитинство (від трьох до семи)	6	6
19	Ідеї самоцінності дитинства	6	6

20	Дитяча культура як інтернаціональне відтворення суспільства	12	14
	Разом	126	140

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження дитинства у вітчизняній та зарубіжній педагогіці

Тема 1. Дитинство в історичному аспекті соціального виховання

1. Праці науковців про процес соціалізації виховання у мікро- та макросередовищах.
2. Дослідження В.Т. Кабуша щодо цілісної системи виховання як ієрархії виховних систем. В.Г. Бочарова про стиль роботи соціального педагога.
3. Методика соціалізації особистості у відкритій соціально-педагогічній системі.
4. Основні напрями наукових досліджень у соціальній педагогіці.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття до теми*: відкрита соціально-педагогічна система, макро-, мезо- і мікро середовище; соціалізуючий процес, суб'єкт соціалізації.

Рекомендована література:

1. Галузинський В. М, Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). - К, 1994. - 61 с.
3. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
4. Мудрик А. Воспитание в контексте социализации //Лучшие страницы прессы. – 2001. - № 6. - С. 80 - 82.
5. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов /Под ред. В. А. Слостенина. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 200 с.
6. Никитина Л.Е. Социальное воспитание детей — фактор стабилизации общества //Педагогика. – 1998. - № 7. - С. 36 - 41.

Тема 2. Світовий досвід виховання дитини як підґрунтя розвитку системи виховання в Україні.

1. Дві протилежні системи виховання молоді в Давній Греції. Мета спартанського виховання, особливості його організації, моральне виховання.
2. Ідеї сполучення розумового, морального, естетичного та фізичного виховання в Афінській педагогіці. Система шкіл в Афінах: граматистів, кіфаристів, палестри. Освіта і виховання дівчат і хлопчиків. Гармонія як мета естетичного виховання в Афінах.

3. Стародавні мислителі про виховання. Праця Демокрита “Фрагмент про виховання”. Соціальне вчення Епікура, теорія “суспільної домовленості”. Софісти - вчителі красномовства. Бесіди Сократа; педагогічна система Платона; Аристотель – теорія пізнання, школа риторики, перша спроба вікової періодизації, твори Аристотеля: “Метафізика”, “Логіка”, “Фізика”, “Метеорологія”, “Про душу”, “Етика”, “Риторика”.
4. Перший римський письменник-педагог Катон, праця “Повчання сину”. Знаменитий оратор Цицерон, його погляди на виховання. Педагогічні ідеї Квінтіліана, праця „Про виховання оратора”.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: колективна воля, ритуал, суспільні форми зв'язку, гуманізм, відродження.

Рекомендована література:

1. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
2. Малько А. Рефлексія соціального виховання епохи античності (культурно-історичний аспект) //Рідна школа. - 2001. - № 10. - С. 69-72.
3. Монтень М. О воспитании детей //Опыты: В 3-х книгах. Кн. 1 и 2. М., 1979. - С. 135—166.
4. Мор Томас. Утопия. М.,1953. - С. 117—167.
5. Очерки истории школы и педагогики за рубежом. - М., 1998.
6. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. — М.: Просвещение, 1981.
7. Рабле Ф. Гаргантюа и Пантагрюэль. Первая книга. Гл. 14, 15, 21 - 24. Л.,1938.

Тема 3. Виховання дітей і молоді у східних слов'ян в додержавний період

Підготувати *реферати*:

- "Виховання в період матріархату та поступового переходу до патріархату".
- "Передача досвіду поколінь через усну народну творчість".
- "Передача досвіду поколінь через релігійні язичницькі вірування та обряди".

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: матріархат, патріархат, християнство, язичницькі вірування, дохристиянське світосприйняття.

Рекомендована література:

1. Виховання у східних слов'ян у дофеодалний період. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси. — К., 1991.
2. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. - Львів, 1991. - 552 с.
3. Лозко Г. Українське язичництво. — К., 1994. – 126 с.

4. Любар О.О. та ін. Історія української педагогіки /За ред. М.Г. Стельмаховича. - К.: ІЗМН, 2000.
5. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. — К., 1992. — 312с.

Тема 4. Княжа доба. Розвиток давньоруської народності в період існування Київської Русі, основні напрямки і особливості освітньо-виховної та благодійницької роботи в державі

Підготувати *реферати*:

- "Розвиток освіти і виховання в період існування Київської Русі"
- "Благодійницька робота в Київській державі"

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: Кирило-Мефодіївська писемна традиція, Часослов, Псалтир, «розрізна азбука», «школи грамоти», «школи книжного вчення», монастирські та парафіяльні, «Повісті минулих літ», «Златоуст», «Ізборник», «Повчання», церковна благодійність, княжа допомога.

Рекомендована література:

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР /Сост. Н.П. Калениченко и др. — М., 1988. — С. 31—68.
2. Бабишин С.Д. Школа та освіта Давньої Русі /IX – перша половина XIII ст./ - К.: Вища школа, 1973. – 75 с.
3. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
4. Дорошенко Д.І. Нарис історії України / Передмова І.О. Денисюк. — Л., 1991.
5. Жарова Л.В. Школи Київської Русі: стратегія навчання //Рідна школа. – 1993. - №4. – С. 60 – 62.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.

Тема 5. Піднесення українського соціального виховання у велику козацьку добу.

1. Козацькі об'єднання та їх роль у соціальному захисті. Козацтво як форма протесту українського народу проти зростаючого соціального та національно-релігійного гноблення, посилення кріпацтва і розвитку кріпосного права.
2. Наступність і традиційність виховання в козаків. Народна виховна мудрість козацької педагогіки.
3. Різні типи навчальних закладів: академія, братські, дяківські, церковні, монастирські школи, колегіуми, народні професійні школи мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) та козацькі, січові школи.
4. Реалізація принципу гармонійного виховання людини у січовій школі, традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: національна самосвідомість, козацькі школи, кобзарі, лірники, козацька педагогіка, спас, гойдок, характерники, Київська братська школа, Лаврська школа, Києво-Могилянська Колегія.

Рекомендована література:

1. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
2. Кащенко А. Оповідання про славне Військо запорізьке низове. — К.: Веселка, 1992. - 266с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
4. Субтельний Орест. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1992.
5. Хижняк З.І. Київська академія – перший вищий учбовий заклад на Україні //Український історичний журнал. – 1971. - №1. – С. 44 – 53.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: традиції, обряди, свята; аграрно-сонячний календар; засоби народно-виховного впливу; форми народного виховання; методи народного виховання.

Рекомендована література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків //Полтавський вісник, 1994. — 208 с.
2. Єрмак В. Проблеми формування національно-державницького світогляду молоді в сучасній школі //Молода нація: Альманах. № 3А96. – К., 1996. - С. 128 - 130.
3. Ігнатенко П.І. Український національний характер. — К.: ДОКК, 1997.
4. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
5. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. — К., 1995.
6. Основи національного виховання: Концептуальні положення. - Ч. 1. /За ред. В.Г. Кузя, Д.Д. Руденка, З.О. Сергійчук. — К., 1993. — 149 с.
7. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. -К.: ІЗМН, 1997.-232 с.
8. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. - К, 1998. - 332 с.

Тема 8. Виховні процеси в Україні в період її входження в Російську та Австрійську імперії.

1. Скасування кріпацтва для українців - поштовх до зростання населення, особливості соціального виховного середовища, розташування селянства, еміграція в пошуках кращої долі.
2. Т.Г. Шевченко - ідеал втілення національного духу. Життєвий і творчий шлях Т.Г. Шевченка. Критика тогочасної системи виховання, мрія про справжню народну школу. Про роль сім'ї, жінки-матері у правильному вихованні людини, твори "Катерина", "Наймичка", "Сова", п'єса "Назар Стодоля" та ін. Підручник для шкіл „Буквар Южноруський”.
3. Установи з піклування про бідних дітей. Основне завдання - виховання покірних, терплячих слуг. Релігійне виховання дітей, навчання їх грамоті за допомогою книг релігійного змісту і ремеслам. Велика смертність дітей. Досвід роботи передових російських педагогів А. Ободовського, П. Гурьєва і Е. Гугеля, створення школи для малолітніх дітей, що знаходилися на патронуванні.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: становість, монархізм, релігійність, василіани, єзуїти, дяківські школи, приходські (початкові) школи, церковнопарафіяльні школи, покатоличення, мадяризація, «Буквар Южноруський», «Грамматика язика славно-руського», «Русалка Дністрова», «Книги буття українського народу», народні училища, класичні і реальні прогімназії, класичні і реальні гімназії.

Рекомендована література:

1. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. – 244 с.
2. Дорошенко Д.І. Нарис історії України / Передмова І.О. Денисюк. — Л., 1991.
3. Історія України в особах: ІХ—ХVІІІ ст. / Під ред. В. Заминського та ін. — К.: Україна, 1993.
4. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: Довідник з історії України. — К.: Україна, 1993
5. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
6. Субтельний Орест. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1992.
7. Франко І.Я. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині //Твори. - 108 с.

Тема 9. Дитинство в національно-виховній системі в період революції 1917-1920 рр.

Підготувати реферати:

- "Діяльність УНР щодо створення нової української системи виховання"

- "Діяльність Центральної Ради щодо створення нової української системи виховання"

- "Діяльність Гетьмана Павла Скоропадського щодо створення нової української системи виховання"

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: Всеукраїнська вчительська спілка, Педагогічна Академія, «Український буквар», «Українські шкільні мотиви», Народний Комісаріат Освіти, «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології», педологія, антропологія, анатомія, фізіологія, історія, етнологія, етнографія.

Рекомендована література:

1. Антологія педагогической мысли Украинской ССР /Сост. Н.П. Калениченко и др. — М., 1988. - С. 31 - 68.
2. Болотін Ю.П., Окса М.М. Лекції з історії педагогіки України. Експериментальний навчально-методичний посібник. - Мелітополь, 1996. — 244 с.
3. Калениченко Н.П. Педагогічні ідеї С. Русової //Рідна школа. – 1991. - №12.
4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
5. Субтельний Орест. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1992.
6. Сухомлинська О.В. та ін. Нариси історії українського шкільництва 1905—1933: Навчальний посібник. — К.: Заповіт, 1996.

Тема 10. Виховна система дітей періоду існування радянської влади на території України (40 — 80 рр. ХХ ст.).

1. Особливості становлення освіти у післявоєнний час. Школа-інтернат – новий тип школи. Нова система шкільної освіти, поєднання навчання з продуктивною працею.
2. Розвиток освіти і педагогіки у 60-ті роки. Удосконалення навчального процесу і виховання учнів. Впровадження нових методів навчання (проблемне, програмоване, дослідницький метод).
3. Школа і педагогіка України в період застою (70-80-ті роки). Новаторська діяльність педагогів 70 – 80-х років

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: Державна вчена рада, «політкомплекс», «комплекс охорони здоров'я», психорефлексологія, педологія, «центри інтересів», біогенетичний напрямок, фабрично-заводські семирічки, школи селянської молоді, школи фабрично-

заводського учнівства, робітничий факультет, дитячий будинок, притулок, школа-інтернат.

Рекомендована література:

1. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. — Тернопіль, 1994.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. — Київ, Центр навчальної літератури, 2003. — 360 с.
3. Сбруєва А.А., Рисіна М.Ю. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: Навчальний посібник. — Суми: СумДПУ, 2000.
4. Сухомлинська О.В. та ін. Нариси історії українського шкільництва (1905—1933): Навч. посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. — К., 1996. — С. 121—223.

Тема 13. З історії родоводу вихователів.

Народна педагогіка - прародителька педагогічної науки, теорії та історії виховання.

Основні чинники формування особистості

Держава, національна школа, громада, природа, церква та провідні засоби виховання, що ними використовуються.

Відродження ролі школи в розвитку культури народу

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: спадковість, середовище, виховання, емпіричні уявлення, національна школа, громада.

Рекомендована література:

1. Василенко І.В. Організація системи соціального виховання учнів. //Педагогіка і психологія - 1996, №2. - С. 95 - 103.
2. Мойсеюк Н.Є. Розвиток, соціалізація і виховання особистості //Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб — К., 2001. — С. 53-87.
3. Мудрик А. Воспитание в контексте социализации //Лучшие страницы прессы. — 2001. - № 6. - С. 80 - 82.
4. Никитина Л.Е. Социальное воспитание детей — фактор стабилизации общества //Педагогика. — 1998. - № 7. - С. 36 - 41.

Тема 14. Формування української національної системи соціально-виховної роботи після проголошення Акта незалежності.

1. Визначення пріоритетних напрямків, основних шляхів і принципів реформування освіти.

2. Організація соціального досвіду дитини у неформалізованих об'єднаннях. 2.

Індивідуальна допомога дитині у процесі її соціалізації

3. Розвиток самосвідомості та самоствердження дитини.

4. Роль держави в організації соціального виховання, створення оптимальних умов для найбільш ефективної соціалізованості особистості.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. На основі пропонованої літератури письмово доповнити *ключові поняття* до теми: інтелектуальний, творчий, культурний потенціал народу, народність; природовідповідність; культуровідповідність; гуманізація; демократизація; безперервність; етнізація; диференціація та індивідуалізація виховного процесу; свідомість, активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді.

Рекомендована література:

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. — Львів, 1996.
2. Галузинський В. М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
3. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). - К, 1994. - 61 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Розвиток, соціалізація і виховання особистості //Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб — К., 2001. — С. 53-87.
5. Основи національного виховання: Концептуальні положення. - Ч. 1. /За ред. В.Г. Кузя, Д.Д. Руденка, З.О. Сергійчук. — К., 1993. — 149 с.

Змістовий модуль 2. Соціалізація дитини дошкільного віку в умовах суспільної системи дошкільної освіти.

Тема 15. Дитинство в оновленому процесі навчального закладу нового типу.

1. Концептуальні основи. Форми і методи. Гуманізація та гуманітаризація.
2. Особливості реформування професійної, вищої і педагогічної освіти.
3. Перехід до гнучкої, ступеневої системи підготовки фахівців для піднесення рівня вищої освіти.
4. Безперервність, наступність всіх компонентів навчально-виховної системи. Відродження ролі школи в розвитку культури народу.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми.

Рекомендована література:

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. — Львів, 1996.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. — К., 1995. — 237 с.
3. Концепція громадянського виховання особистостей в умовах розвитку української державності //Освіта України. - 2000. - 9 серпня, № 32. - С. 6-7.
4. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендації /За ред. Є.І. Коваленко. — К., 1996. — 136 с.

Тема 16. Соціологія дитинства, частина вікової соціології.

1. Історія дитинства, дослідники історії дитинства. Психологія дитинства.
2. Соціологія дитинства. Обговорення кордонів соціології дитинства та суміжних наук.
3. Методи дослідження, що можуть використовуватись в соціології дитинства. Динаміка розвитку дитини – загальні риси.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми.

Рекомендована література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер, 1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Тема 17. Життя до народження. Народження.

4. Пренатальна психологія. Криза новонародженого.
5. Перший рік життя: предметна діяльність, розумовий розвиток, базова потреба віку. Циркулююча активність.
6. Гра з дорослим. Динаміка залежності від дорослих. Усвідомлення реакцій оточуючих на свої дії. Тренування можливої руйнування стереотипу через гру. Криза року. Автономна мова.
7. Зв'язок між прямоходінням і соціалізацією. Фізіологічний розвиток та соціалізація.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми.

Рекомендована література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.

2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Тема 18.Дошкільне дитинство (від трьох до семи)

1. 1.Провідна діяльність: Гра, рольова гра.
2. Комунікативна готовність. Когнітивна готовність.
3. Емоційна розвиненість. Зацікавлення смертю. Казка і міф.
4. Дитяча агресія – пік розвитку (4,5 роки). Норми поведінки.
5. Формування Я-концепції. Криза семи років – криза саморегуляції. Базова потреба – повага.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми. Перегляд фільму ВВС „Перші кроки” про зв’язок фізіологічного розвитку із розвитком розумовим та соціальним

Рекомендована література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Тема 20. Дитяча культура як інтераретативне відтворення суспільства
Підготувати реферати:

1. Розвиток ідеї самоцінності дитинства в педагогічній концепції Януша Корчака.
2. Інститут для убогих і сиріт графа Скарбка – як виховний заклад нового типу.
3. Образи дитини і дитинства в українській малярській традиції.
4. Аналіз відображення дитинства в літературі, кіно, мистецтві на прикладі книги В. Нестайко «Тореадори з Васюківки»,
5. Аналіз відображення феномену «Гаррі Потера».
6. Кінофільми та мультфільми про дітей та для дітей.
7. Поняття фольклору та дитячого фольклору. Дитячі «страшилки»
8. Дитячий гумор. Феномен дитячого анекдоту.

Завдання для самостійної роботи

Вивчення рекомендованої літератури. Самостійний добір літературних джерел до теми.

Рекомендована література:

1. Бросс. Дональд. К. Права детей и национальное развитие : пять моделей. Детство идеальное и настоящее. - Екатеринбург, 1995.
2. Бюхнер П., Крюгер Г.- Г., Дюбуа М. Современный ребенок" в западной Европе // Социс. - 1996. - № 4, 5.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер,1999.
4. Социология молодежи. Учебник / Под ред. В.Т. Лисовского. СПб.: СПбГУ, 1996.
5. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. - М.: Мир, 1994.
6. Рыбинский Е.М. Детство как социальный феномен. - М.: ДОМ, 1998.
7. Щеглова С.Н. Социология детства. - М.: Институт молодежи, 1996.
8. Цымбаленко С.Б., Щеглова С.Н. Кто они, подростки 90-х? - М.: Юнпресс, 1995.
9. Эриксон Э.Г. Детство и общество. - СПб.: Ленато, АСТ, Фонд "Университетская книга", 1996.

Орієнтовні питання з курсу

«Дитинство в наукових теоріях і практиці », які виносяться на залік

1. Історія дитинства в психоаналітичній концепції Л.Демоза.
2. Охарактеризувати еволюціоністські концепції суспільної історії дитинства.
3. Феномен «дитинство», специфічні риси.
4. Історичні дослідження дитинства в теоріях Ф.Арієса.
5. Напрями дослідження дитинства в психолого-педагогічній науці, їх представники.
6. Характеристика поняття дитинства в історико-культурному аспекті.
7. Історико-концептуальні аспекти дослідження дитинства.
8. Дитина в суспільстві: історичний поступ утвердження в культурі світу дорослих.
9. С.Русова про формування особистості дитини.
10. Дитинство в системі виховання В.Сухомлинського.
11. Характеристика понять «культура», «дитяча субкультура».
12. Структурні компоненти дитячої субкультури.
13. Функції дитячої субкультури.
14. Фактори соціалізації молодших школярів.
15. Критерії і показники сформованості соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.
16. Вивчення дитинства та дитячої культури в теорії У. Корсаро.
17. Модель формування соціальної компетентності дітей 6-7 років.
18. Дитинство в системі взаємовідносин «дорослий світ - дитячий світ»
19. Сутність і особливості національного виховання та його філософські основи.
20. Розвиток ідеї самоцінності дитинства в педагогічній концепції Януша Корчака
21. Роль національних пріоритетів у виховання молоді.
22. Принцип природовідповідності у вихованні за О.В. Духновичем.
23. Становлення особистості дитини в просторі дитячої субкультури.
24. Дитячий фольклор – складова субкультури дошкільників та молодших школярів.
25. Дослідження особливостей впливу дитячої субкультури на рівень соціалізованості дошкільників та молодших школярів
26. Діяльність Гетьмана Павла Скоропадського щодо створення нової української системи виховання
27. Спадщина В.О. Сухомлинського. Система індивідуального виховання в колективі.

28. Процеси соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасних ДНЗ України
29. Генеза особистісного розвитку дошкільника як соціальної особи
30. Особливості соціального становлення хлопчиків і дівчаток: ознаки гендерного впливу
31. Методика діагностика рівнів соціальної компетентності дітей.
32. Методики раннього розвитку: Нікітіни. Монтесорі. Вальдорфська педагогіка, Тюленев, Зайцев, Доман, Масару Ібука, Спок.
33. Народні системи виховання дитини та їх відмінності.
34. Роль народних обрядів у формуванні ідентичності.
35. Позароднинна соціалізація.
36. Еволюція інститутів соціалізації.
37. Змінена родина і її вплив на соціалізацію.
38. Мас-медіа, батьки і діти. Реклама і діти. Соціалізація і доступ до інформації.
39. Сучасні підходи до покарання.
40. Дитяче співтовариство.
41. Права дітей.
42. Наступність у роботі ДОЗ і школи із соціального розвитку дитини.
43. Методика соціально-педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку в різних умовах життєдіяльності
44. Реалізація педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів у просторі дитячої субкультури.

ДОДАТКИ

Додаток А

Критерії	Показники	
Компоненти соціальної компетентності	Обізнаність	Вміння
Емоційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> — Орієнтація у назвах емоцій і почуттів та специфіці їх прояву; — розуміння емоційної єдності з іншими людьми, однолітками та емоційний відгук на соціальне оточення; — наявність і характеристика соціальних мотивів поведінки і діяльності в соціумі, їх супідрядність; — ціннісні орієнтації дитини. 	<ul style="list-style-type: none"> — Адекватна оцінка емоційних проявів однолітків і дорослих; — адекватна реакція на емоційні прояви однолітків і дорослих, стримування себе в негативно зафарбованих ситуаціях спілкування; — вміння підпорядковувати другорядні провідним мотивам діяльності в певній соціальній ситуації; — прагнення робити вибір згідно з ціннісними орієнтирами адекватно соціальній ситуації
Соціально-когнітивний	<p>Усвідомлення соціальної позиції «Я» дитина-учень, школяр у соціумі); обізнаність з нормами і правилами поведінки в соціумі (школі, сім'ї, соціальному середовищі); усвідомлення необхідності взаємодії, взаємодопомоги,</p> <p>співробітництва у спільній діяльності в дитячому співтоваристві;</p> <p>— усвідомлення необхідності керуватися загальнолюдськими нормами, правилами—</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Орієнтування у новому соціальному середовищі; — дотримання загальноприйнятих норм і правил поведінки в різних ситуаціях спілкування (навчання, гра, праця, відпочинок); — вміння знаходити адекватні форми ефективного співробітництва і взаємодії в різних соціальних ситуаціях; — вміння запобігати виникненню конфліктних ситуацій гасвоєчасно мирно їх розв'язувати.
Комунікативний	<p>Усвідомлення норм етики спілкування;</p> <p>— обізнаність з нормами літературної мови;</p> <p>— наявність у словниковому запасі дитини достатньої лексики та вміння її адекватно використовувати.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Вміння обирати мовленнєві конструкції та використовувати їх у конкретних життєвих ситуаціях; — активністю дитини як комуніканта, здатністю до організації підтримування стосунків, характеру комунікації з ровесниками та дорослими педагогом та батьками).

Орієнтовні характеристики хлопчиків і дівчаток для виховання і навчання

<i>Статеві особливості</i>	<i>Хлопчики</i>	<i>Дівчатка</i>
<i>Фізіологічні</i>	<p>Народжуються крупнішими, з більшою головою та вагою. Розкид вроджених ознак високий. Мають значну кількість корисних та шкідливих генетичних відхилень. У чоловічих парах висока схожість однойцевих близнюків. Зовнішня схожість визначається радше вродженими властивостями, ніж впливом зовнішнього середовища. Повільно змінюються, складно пристосовуються до оточення. За біологічним віком молодші за дівчаток на рік. Дитинство триває довше, ніж у дівчаток</p>	<p>Народжуються в середньому дрібнішими за хлопчиків, з меншими вагою та головою. Народжуються зрілішими за хлопчиків на 3-4 тижні. За генотипом (комплексом вроджених ознак) одноманітніші, схожі між собою. Рідше, ніж у хлопчиків, трапляються глухота, відхилення в кольоровому зорі, косоокість, заїкування та інші мовленнєві дефекти, затримка психічного розвитку. У дівчачих парах різнойцевих близнюків висока схожість. Ширші, ніж у хлопчиків, можливості змінюватися під впливом зовнішніх умов. За різкої зміни обставин життя легко пристосовуються, виживають</p>
<i>Сприймання</i>	<p>Здебільшого відрізняються високою гостротою слуху і зору. Добре орієнтуються в просторі, тонко диференціюють різноманітні запахи</p>	<p>Чутливі до галасу, відрізняються високою шкірною чутливістю, їх більше дратує тілесний дискомфорт. Чутливіші за хлопчиків до погладження, дотику</p>
<i>Увага</i>	<p>Увага пов'язана з інтересом до діяльності: чим вона цікавіша та змістовніша, тим простіше їм бути уважними, зосередженими, не відволікатися на стороннє. Зауваження до-рослого істотно не впливає на перебіг уваги. Відповідаючи на запитання дорослого, дивляться здебільшого на стіл, убік або перед собою. Не чекають від нього підтримки</p>	<p>Увага залежить від складності завдання та його соціальної значущості: чим воно складніше, тим важче утримується увага; чим більш соціально значущим є завдання, тим довше дівчинка зосереджена, сконцентрована, уважна. Відповідаючи на запитання дорослого, дивиться йому у вічі, шукаючи підтвердження правильності своїх слів</p>

<p><i>Емоційні стани</i></p>	<p>Здебільшого збудливіші, неспокійніші, дратівливіші, нетерплячіші, нестриманіші, агресивніші за дівчаток. Негативна інформація проривається у свідомість хлопчиків частіше, ніж у дівчаток. Пік емоційної активності припадає на перші хвилини, він не може довго утримувати емоційне напруження. Щоб не зламатися, він "виключає" слухову інформацію, не чує дорослого і не реагує на його слова. Сила переживань висока, проте зовнішні прояви здебільшого стриманіші, ніж у дівчаток. Чутливіші до неприємного на дотик (ніж до приємного). Короткотривало, яскраво й вибірково реагують на емоційні подразники. Знімають емоційне напруження, швидко переключаючись на інше</p>	<p>Як правило, рідше за хлопчиків виявляють дратівливість та агресивність. Частіше за них перебувають у позитивному настрої, проте перебіг емоцій високий, емоційні стани нестійкі, легко переходять від плачу до сміху. Пік емоцій припадає на середину розмови, можуть досить довго утримувати емоційне напруження, рідше "відключаються", сприйнятливі до емоційно забарвлених звернень дорослого, уважно вдивляються в його обличчя, прагнучи розпізнати характер ставлення до себе. Активніше реагують на приємне на дотик (ніж на неприємне). В емоційній ситуації активність різко зростає, підвищується емоційний тонус: мозок ніби готується реагувати на будь-яку неприємність, максимально зорієнтуватися, щоб вижити</p>
<p><i>Мислення</i></p>	<p>Ставлять дорослому запитання, щоб отримати конкретну інформацію. Висловлюють здебільшого ііндивідуальні, нестандартні, варіативні міркування. Висувають різноманітні версії, пропонують різні варіанти розв'язання задач. Характеризуються хорошими відеопросторовими вміннями, охоче розв'язують просторово-зорові задачі. Подумки перевертають фігури, порівнюючи їх у просторі і наклааючи одну на одну. Намагаються зрозуміти сутнісне, встановити закономірності, виявити причинно-наслідкові зв'язки</p>	<p>Ставлять дорослому запитання заради встановлення контакту з ним. Мислення однотипніше, ніж у хлопчиків, запитання й відповіді одноманітніші, думки схематичніші, рідше про сутнісне, частіше — про деталі. Запитання більше стосуються взаємин людей, побутових ситуацій, ніж з'ясування закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків. Із зростанням труднощів зменшується кількість розв'язаних математичних задач. Упевнено діють з буквеними символами, з вивченими шаблонами, засвоєними способами дій</p>

<p>Мовлення</p>	<p>На 4-6 місяців пізніше за дівчаток починають говорити. Рідко розкривають у словах свій внутрішній світ. Здебільшого — "мовчуни", які можуть довго добирати слова, проте чіткіше передавати зміст, суть. Відповідають здебільшого цікаво. У них краще за дівчаток розвинена сторона мовлення, пов'язана з пошуком: знаходженням словесних асоціацій, розв'язанням кросвордів, пошуком нестандартних рішень, проявом кмітливості, винахідництва. Розповіді лаконічні, в реченнях переважають дієслова та вигуки, з допомогою яких передається динаміка, рух, подійність життя</p>	<p>Раніше за хлопчиків починають говорити. Розвиток психіки відбувається на фоні "омовленнєвлення" життя в цілому. Володіють більшим, ніж хлопчики, словником запасом, проте відповіді одноманітніші. Випереджають хлопчиків у мовленнєвих завданнях, і навіть немовленнєві завдання розв'язують переважно мовленнєвими способами. "Виконавська" частина мовлення, мовленнєвий процес добре розвинені: краще засвоюють слова, правила; в них вища швидкість мовлення та читання, досконаліший правопис. Розповіді розгорнуті, події деталізовані, в реченнях переважають іменники та прикметники</p>
<p>Фізичний розвиток</p>	<p>На 2-3 місяці пізніше за дівчаток починають ходити. Вище м'язова активність, вправніші рухи, спритніші дії. Наприкінці дошкільного віку поступаються дівчаткам у довжині та вазі тіла, витривалості. Ігри частіше спираються на дальній зір: бігають один за одним, кидають предмети в ціль, прагнуть до освоєння широкого простору. Якщо його мало в горизонтальній площині, освоюють вертикальну: лазять по деревах, сходах, забираються на стіл, шафу тощо</p>	<p>Раніше за хлопчиків починають ходити. Добре розвинена дрібна моторика рук. Здебільшого сильніші за хлопчиків, вищі за них, мають більшу вагу, фізично витриваліші. Не такі спритні та рухливі, як хлопчики, обережніші у своїх рухах. Грають у ближньому просторі, менш сміливі та ризиковані. Для ігор їм вистачає маленького кутка</p>
<p>Поведінка</p>	<p>Мають високу пошукову активність, тяжіють до освоєння нового і широкого простору. Частіше за дівчаток потребують змін, різноманітності, прогресивної динаміки життя. Схильні до ризику. Самостійніші, автономніші за дівчаток, сміливіше приймають рішення. Уникають надмірної опіки, намагаються звільнитися від контролю, не люблять підкорятися вимозі, висловленій в імперативній формі, можуть поводитися агресивно</p>	<p>Активність спрямована не на освоєння нового, а на збереження та закріплення досягнутого, передачу свого досвіду іншим, на виживання у нових умовах, пристосування до них, знаходження свого місця, забезпечення комфортного стану. Активно проявляють себе у сферах, в яких почувуються впевнено. Демонструють іншим свої прикраси, вбрання, іграшки, солодощі, досягнення. Охоче виконують вимоги та розпорядження, упорядковують приміщення, прикрашають побут; доглядають, опікають, турбуються, повчають, допомагають одноліткам</p>

<p><i>Діяльність</i></p>	<p>Не схильні до одноманітної роботи, не бачать у ній сенсу, швидко втомлюються. Важко даються завдання, організовані за типом конвеєра. Не люблять легких, знайомих завдань, надають завданням пошукового характеру, які потребують висунення нових ідей, використання нових способів дій. Невимогливі до якості, ретельності, акуратності у виконанні та оформленні. Довго "розкачуються", пік працездатності настає не зразу, ключового матеріалу потребують пізніше. Зорієнтовані не стільки на результат, скільки на процес діяльності. У взаємодії з однолітками переважають ділова форма, спрямованість на організацію спільної діяльності</p>	<p>Орієнтуються на зразок, шаблон, намагаються виконувати "як треба", "як вимагає дорослий". Надають перевагу знайомому, типовому. Домагаються високих стандартів якості, здебільшого діють старанно, виконують роботу ретельно, люблять прикрашати, оздоблювати, поліпшувати зовні. Доводять освоєності, високої виконавської майстерності. В діяльність включаються відразу, швидко настає пік працездатності. Коли у хлопчика працездатність ; зростає, дівчинка починає втомлюватися. Цікавить не стільки сам процес, скільки результат діяльності та його оцінка. У спілкуванні з однолітками переважають особистісні мотиви, вибіркоче ставлення, розрахунок</p>
<p><i>Розвиток особистості</i></p>	<p>Провідний мотив поведінки та діяльності — пізнавальний. Характеризуються широкими й здебільшого визначеними інтересами, що виходять за межі навчальної програми. Характер здебільшого певний, визначений, послідовний, прогнозований. Притаманні вольові риси. Становлення особистості нерідко супроводжується проявами нервовості. Переважають інтелектуальні та практичні почуття. Схильні до креативної поведінки, творчої активності. За нормальних умов виховання у них здебільшого формується адекватна самооцінка, вони співвідносять свої домагання та досягнення. Не люблять демонструвати іншим свої досягнення. Щирі, відверті, не вміють хитрувати</p>	<p>Провідні мотиви поведінки та діяльності — схвалення та соціальна значущість результату. Інтереси здебільшого пов'язані з моральними та побутовими аспектами життя, рідко виходять за межі програмних вимог. Характер невизначений, важко прогнозований. Прояви нервовості трапляються рідше, ніж у хлопчиків. Переважають моральні та естетичні почуття. Самооцінка істотно коливається під тиском зовнішніх впливів. Нерідко домагання вищі за реальні досягнення. Зорієнтовані на зовнішній успіх, домагаються визнання авторитетних людей, схильні демонструвати себе іншим. Часто вдаються до хитрощів, проявляють непослідовність</p>

<p>Вихованість</p>	<p>Частіше за дівчаток чують від дорослого зауваження, докори, їх частіше карають, рідше пестять та беруть на руки. Звичні до того, що звертаючись до них, дорослий частіше використовує прямі вказівки: "Відійди. Принеси. Подай. Зроби. Перестань". Менше, ніж дівчатка, зорієнтовані на моральну норму, нерідко порушують її, менш дисципліновані. Серед важковиховуваних трапляється більше хлопчиків. Добре сприймають словесне обґрунтування, пояснення, доведену думку. Проявляють агресивність у разі примусу та приниженн</p>	<p>Більше за хлопчиків відповідають очікуванням дорослих, ідеальному стандарту поведінки. Дорослі частіше хвалять їх, вживають пестливі слова, розмовляють з ними з приводу переживань, станів людини, ставлень (подобається, люблю, весело сумно страшно тощо). Характеризуються здебільшого правилодоцільною поведінкою, прагнуть бути приємними, турботливими, допомагати дорослому. Краще реагують на умовляння й соціальні переваги, ніж на обґрунтоване запрошення. Прагнуть догодити дорослому, уникають непорозумінь з ним</p>
<p>Ставлення до оцінки</p>	<p>Здебільшого довіряють своїм можливостям, покладаються на власний життєвий досвід, можуть реалістично оцінити зроблене, орієнтуючись на якісно-кількісні характеристики кінцевого результату. Менше, ніж дівчатка, залежать від зовнішніх оцінок, рідше змінюють свою думку під тиском інших. Можуть не погодитися з оцінкою авторитетної особи, обґрунтувати незгоду</p>	<p>Навіть довіряючи своїм можливостям, здебільшого віддають перевагу оцінці авторитетного дорослого, можуть під її тиском змінити свою думку, висловити інше оцінне судження. Оцінка авторитетного дорослого виявляється значущішою за об'єктивні якісно-кількісні характеристики кінцевого результату. Погоджуються з нею, рідко та обережно висловлюють сумніви з приводу неї</p>
<p>Адаптація до школи</p>	<p>Стоять перед вибором: "Бути хорошим учнем чи хлопчиком". Складніше за дівчаток компенсуються в ситуації дезадаптації, їх частіше за дівчаток називають "поганими учнями". Руку піднімають лише тоді, коли знають відповідь, відповідають упевнено. Почерк здебільшого "неправильний", нерівномірний, розмашистий, іноді з недописаними елементами літер, не схожий на прийнятий стандарт. Краще встигають з предметів математичного та природничого циклів. Знання глибші, ніж у дівчаток, проте хлопчики менш старанні й наполегливі в учінні.</p>	<p>Для них не існує альтернативи, віддають перевагу рішенню "бути хорошою ученицею". Легше адаптуються, простіше виходять із ситуації дезадаптації, в них краще розвинені механізми компенсації, сильніші резервні сили. Піднімають руку часто, легко, без комплексів, коли знають відповідь і не впевнені в її правильності. Тільки після кивка дорослого, яким підтверджується правота, відповідають упевнено. Почерк "правильний", гарний, стандартний, симетричний. Досягають більших успіхів у предметах гуманітарного циклу. Старанніші й наполегливіші за хлопчиків. Показують кращі за них результати в умовах унормованої діяльності</p>

Етапи	Пріоритетний напрям роботи на етапі	Домінуючий вид діяльності	Засоби формуванні соціальної компетентності	Форми й методи) робота за напрямами)		
				Емоційно-ціннісний	Комунікативний	Соціально-когнітивний
Орієнтувальний	Формування емоційно-ціннісної сфери вихованців	Формування емоційно-ціннісної сфери вихованців	Пошуково-дослідна діяльність	Заняття-хвилинка на встановлення зв'язку з практичним досвідом дітей („живі картини“)	Художні полілоги, читання; уроки розвитку мовлення, естетичні бесіди	Тривіжні ситуації, полілоги.
Розвивально-навчальний	Формування соціальних мотивів як джерела соціальної активності та опанування способами побудови взаємин	Мовленнєво-комунікативна діяльність	Розповіді; комунікативні ігри та ситуації.	Метод виховних ситуацій, організація практичного соціально-морального досвіду	Вправи на збагачення ігрової лексики дітей; ситуації на заохочення підтримки мовного контакту; творчі вправи	Ігри-тренінги, турнір знавців, логічні вправи
Діяльністо-творчий	Набуття досвіду взаємодії та спілкування в процесі різних видів діяльності.	Пізнавально-творча діяльність	Партнерська взаємодія, творчі проекти	Словесна творчість на матеріалі художніх творів	Мовленнєво-творчі завдання	Творчі проекти різного спрямування

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ УРОКІВ І ЗАНЯТЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ТА ВИХОВАТЕЛІВ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Цикл бесід-ігор, які допоможуть дітям краще розуміти себе та інших

Заздрити? Ні! бажати і досягати!

Навіть маленькі діти розуміють, що заздрість, заздрити - це погано. Втім мало його обійшло, хоч би жодного разу в житті не зажати це неприємне й недобре почуття. Причини заздрощів бувають різні, але головна в тому, що людина, сприймаючи себе самою-самою, що вона гідна всього найкращого. А якщо хтось її обходить, то заздрощі спонукають не давати иьому відбутися. Від цього буває всіляке зло. Ось про що наше заняття. Вважаємо — дітей важливо навчити досягати бажаного власними зусиллями, а не страждати від заздрощів.

1. — Давайте пригадаємо, яке слово найчастіше ми говоримо щодня. Різні слова у кожного. Але серед них частіше за інші ми говоримо слово "Хочу". Так? У когось "Хочу не дуже велике та крикливе. Воно вміє потерпіти, зачекати. А у декого!... "Хочу" таке величезне, голосне, вередливе, що про нього знають, чують всі люди на вулиці, в крамниці, в будинку.

— Покажіть руками, яке за розміром ваше "Хочу". Давайте пограємо у гру "Велике хотіння". Ставайте всі в коло, будемо по черзі кидати м'яча і говорити про свої хотіння.

Дорослий починає "хотіти", а діти продовжують речення:

— Я хочу, щоб у мене було багато...

— Я хочу, щоб мені подарували

— Я хочу, щоб завжди мав (міч)

Коли всі діти отримали можливість проговорити свої хочу, педагог звертає увагу, що всі названі "хочу" спрямовувалися на себе, уточнює, чи можна хотіти чогось для інших.

Гра продовжується, але тепер з іншими реченнями.

Я хочу, щоб у .... було ....

Я хочу ... подарувати ...

Я хочу, щоб у всіх моїх друзів було ...

Педагог звертає увагу на те, що коли говорили перше речення руками робили жести, рухи до себе, а коли другі - від себе до інших. Пропонує заглянути в себе, відчуті - приємніше було хотіти для себе чи для іншого. Де, в якій частині тебе було тепло, коли хотів для себе і для інших.

— Діти, не забудьте подякувати своїм друзям за добродушність.

2. — Діти, а ви як гадаєте "хочу" і "бажаю" - однакові слова? Чи вони чимось відрізняються? Яке із цих слів, на думку дітей більш тепле, сильне, добре. Поясніть чому.

— Отже, хотіти для людини дуже добре. Хотіння допомагає їй зрозуміти, що для неї, для її життя є найважливішим в цей момент. Про іноді хотіння спричиняє зле. Послухайте історію про двох зайченят. Якщо вона вам сподобається, можна намалювати до неї ілюстрації.

Були собі Зайченятка. Вони друзі. Обидва відвідують лісний дитсадок. Вони дуже схожі. Обидва і дружні, жваві, обоє сіренькі. И і у обох білі плями тільки у одного на вушку, а у другого — на хвостіку. Матусі звать їх "Білохвостик" і "Біловушко".

Білохвостіку радісно завжди, придумає цікаву гру. Навіть, коли щось не виходить, не сумує. Сяде. Замислиться. Поміркує і знайде рішення. Біловушко теж не хоче відставати. Намагається бути схожим. Один вчиться стрибати через галявину і другий - теж не відстає.

3. От Білохвостіку подарували нову машину. Приніс він іграшку в дитячий садок, радіє, грається з нею. Побачив це Біловушко - і надувся. Губки накопичив, вушка повісив. Сердиться. "Як так, — думає і у мене не має такої машини, а нього є. нехай і у нього не буде!".

4. Підійшов, відняв іграшку і кинув її щосили додолу. Колеса відлетіли, віконця розкололися, кермо зламалося. Немає більше красивого автомобіля ні в Білохвостіка, ні в Біловушка.

— Діти, давайте поговоримо про те, що трапилося між двома зайчиками. Подумайте, хотів би Біловушко, щоб у нього була така машина.

— Як ви вважаєте, зрадив Біловушко новій іграшці Білохвостіка?

— Чому він розсердився? Він хотів, щоб було в нього, а мав інший.

— Пригадайте, як вирішив Біловушко: "Якщо немає в мене, нехай і у тебе не буде".

— Що ви думаєте, про таке хотіння. Яке воно?

— Чи знаєте ви, як називається, коли ти не просто чогось хочеш для себе, але не хочеш, щоб це було в іншої людини. Це не добре хотіння називається заздрість.

3. Серед старих і мудрих книжок я знайшла одну старовинну. Цікаві й мудрі казки давньогрецького байкаря Федра. Давайте послухаємо одну з них.

Відповідь

Одного разу маленьке курча знайшло у великого півня: — чому у чаплі довгий дзьоб, а у мене зовсім маленький?

— Відчепись!

— Чому в зайця довгі вуха, а у мене навіть малесеньких немає?

— Не чіпляйся!

— Чому в кішки м'яка красива шубка, а у мене якийсь противний жовтий пух?

— Відійди, кажу! Замокни!

— Чому навіть маленьке цуценя вмiє вертiти хвостиком, а у мене нiякого хвостика немає?

— Та вiдчепись же ти! - гримнув на нього пiвень.

— Чому в цапка є рiжки, а у мене навіть поганих рiжкiв немає?

— Перестань! Йди геть!

— Все вiдчепись... геть... перестань! Чому всiм маленьким дорослi вiдповiдають на запитання, а ти нi, — пропищало курча.

— Тому що ти, не запитуєш, а просто всiм заздриш! - сердито вiдповiв пiвень. I це була чиста правда.

— Дiти, як ви вважаєте, чому курча все хотiло як у iнших або заздрило? Давайте на хвилинку заплющимо очi й уявимо, щоб воно було б, якби всi бажання його здiйснились: довгий дзьоб, хутро як у кота, хвiст цуцика, рiжки козеняти, — i все це на ньому маленькому пухнастому курчатi?! Чи впiзнала його мама-квочка? Як ви гадаєте? Вiзьмiть оливцi, намалюйте таку чудасiю.

4. — Дiти, пригадайте розмову пiвника з курчам. Який настроi був у маленького курча? Чому незадоволений? Гадаєте, йому подобається бути курчатком? Менi здається, вiн навіть не розумiє, який вiн гарненький, такий як є. Давайте пограємо. Посадiть уявного жовтенького курча собi на долоньку i спробуємо його переконати, що це так. (дорослий допомагає побудувати речення-переконання:

— Дуже добре, що в тебе жовтий пух, тому що ...

— Хоч у тебе короткий дзьоб, за те ти ...

— Уяви, як би заважав тобi довгий хвiст. А так ...)

Заздрощi не такi небезпечнi. I людина, яка поспiшає подумати

гарно, може вчинити зло для iнших i для себе. Отже той, хто заздрить, не сам хоче стати кращим, багатшим, сильнiшим. Вiн iншим заперечує: як я не красивий, то i ти також не будь. - пригадайте, як зла мачуха в казцi "Бiлоснiжка та сiм гномiв", щоб Бiлоснiжка не була кращою, отруiла її. Давайте так i курчатковi скажемо: не заздри iншим, а сам намагайся стати кращим:

Щоб вирiс дзьоб, як у чаплi, треба ...

Щоб стати непереможним, як рогатий цапок, треба ...

Щоб стати веселим, як хвостик цуценяти, треба ...

Щоб стати розумним, як пiвень, треба ...

6. Пригадаємо й iншi казки в яких заздрiсть спричинила зло. Як ви вважаєте, а дiти можуть заздрити. Чи це тiльки курчата можуть? Я теж пригадала про таку знайому. Слухайте.

Н. Гавриш

БІДА

Живу зовсім без радощів.

Гнітять мене заздрощі.

Дихать жити вільно не дають.
Щодня гризуть, гризуть гризуть.
Мені б Даринчину ляльку!
Мені б Данильчину палку!
Ще й Миколкин капелюшок.
Та Наталчин білий кожушок!
А ще б велосипеда нового,
Бо у мене немає такого!
Заздрю, заздрю всім-всім-всім.
Ну чого все їм та їм?!

— Діти, як ви вважаєте, можна назвати цю дівчинку щасливою? Так, вона дійсно страждає. Ви гадаєте, вона заздрить, бо нічого в неї немає, ні іграшок, ні одягу? А чому ж тоді?

7. Бо вона розучилась радіти. Радіти тому, що в неї є. А ви вмієте радіти тому, що у вас є! давайте порадіємо разом. Сідайте на килимок у коло. Бачите, ось велика коробка з фішками, (лічильні палички, аркуш, олівці). Пригадайте спочатку лише свої іграшки. Порахуйте їх, відкладаючи за кожен одиницю (дорослий підтримує дітей, стимулює ще пригадати, підказує, нагадує. Через дві хвилини припиняє гру).

— Подивіться, скільки всілякого добра у кожного! І це тільки іграшок! А ще одягу, книжок та інших речей! Тож давайте разом покладемо руки до серця й щиро подякуємо своїм батькам. Неза- будьте повторити свою подяку сьогодні ввечері. І тільки но вас починають мучати заздрощі, одразу ж починайте грати у цю гру. А ще, якщо стара іграшка стала не цікавою, набридла треба показати її другові та разом придумати нову гру. Знаєте, як вийде цікаво - у одного машина, а в другого - будівельний конструктор для гаража. Ох і гра вийде! Бо, коли разом, добра стає більше. Про це й у вірші Анатолія Костецького йдеться:

Секрет Що б зробити, щоб удвічі
Торт здавався вам смачнішим?
Що б зробити, щоб удвічі
Кожен день для вас побільшав?
Щоб і радості, і щастя вам було -
Аж ніде діти?
Тут ніякого секрету!
Треба з другом вас ділити!

Сьогодні у нас була дуже важлива розмова. Давайте ще раз повторимо наш урок:

- > Заздрість - погане хотіння.
- > Заздрить той, хто ліниться сам стати кращим.
- > Хочеш стати кращим, багатшим - бажай і сам досягай разом з тим, на кого хочеш походити.
- > Заздрість успішно й утішно лікує вдячність за те, що ти маєш.

Ставайте з нами, беріться за руки, повторюємо разом вдячний

вірш М.Познянської.

Дорослий: — Я всміхаючись сонечку

Діти разом: — Здрастуй, золоте!

Дорослий: — Я всміхаюсь квіточці -

Діти разом: — Хай вона цвіте!

Дорослий: — Я всміхаюсь дощику.

Діти разом: — лийся мов з відра.

Дорослий: — Друзям усміхаюся -

Діти разом: — зичу всім добра!

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999.
2. Закон України „Про освіту”. – К., 1991.
3. Закон України „Про дошкільну освіту”. – К., 2001.
4. Конституція України //Урядовий кур’єр. - № 129-130 від 13 липня 1996 р.
5. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К.: Освіта, 1993.
6. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
7. Антология педагогической мысли Украинской ССР /Сост. Н.П. Калиниченко и др. – М.: Педагогика, 1988.
8. Вентцель К.Н. Теория свободного воспитания и идеальный детский сад. – М., 1915.
9. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. – К., 1995.
10. Грушевський М.С Про українську мову й українську школу. – К.: Веселка, 1991.
11. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія/Наук. Ред. А.М.Богуш- Луганськ:Альма-матер, 2006. – 368 с.
12. Дичківська І.М. Поніманська Т.І. М. Монтезорі: теорія і технологія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2006. – 304 с.
13. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей // Избр. пед. соч. – М., 1956.
14. Добролюбов Н.О. О значении авторитета в воспитании // Изб. пед. соч. – М., 1979. – Т. 1.
15. Драгоманов М.П. Народні школи на Україні серед життя й письменства Росії. – К., 1977.
16. Духнович А.В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских //В кн.: Антология педагогической мысли Украинской ССР. – М.: Педагогика, 1998.
17. Егоров С.Ф., Лыков С.В., Волобуева Л.М. Введение в историю дошкольной педагогики: Учеб. Пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений /Под ред. С.Ф. Егорова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.
18. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогики. – М., 1963.
19. История дошкольной педагогики /Под ред. Л.Н. Литвина. – Изд. 2-е. – М.: Просвещение, 1989. – 351с.
20. История дошкольной педагогики в России: Хрестоматия /Сост. Н.Б. Мчедлидзе и др. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1987. – 430 с.
21. История зарубежной дошкольной педагогики: Хрестоматия /Сост. Н.Б.Мчедлидзе и др. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1986. – 460 с.
22. История педагогики. Часть 1.- Под редакцией А.И. Пискунова. – М., 1998.
23. История педагогики. Часть 2.- Под редакцией А.И. Пискунова. – М., 1998.
24. Історія педагогіки /За заг. Ред. М.С. Гриценка. – К.: Вища школа, 1973.
25. История советской дошкольной педагогики: Хрестоматия /Сост. Н.Б.Мчедлидзе и др. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 447 с.

26. Історія дошкільної педагогіки: Хрестоматія /Упор. З.Н.Борисова, В.З.Смаль. – 2-е вид., доп. – К.: Вища шк., 1990. – 423 с.
27. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія /Упоряд. О.О. Любар; За ред. В.Г. Кременя. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
28. Коменский Я.А. Великая дидактика // Избр. пед. соч. – М., 1982 – Т.1.
29. Коменский Я.А. Материнская школа. // Избр. пед. соч. – М., 1982 – Т.1.
30. Костантинов Н.А., Медынский Е.Н., Шабаева М.Ф., История педагогики, М.: Педагогика, 1982.
31. Кравець В.П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ ст. – Тернопіль, 1996. – 290с.
32. Кравець В.П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. – 436с.
33. Кравець В.П. Історія освіти і школи України: Навч. посібник для студ. пед. навч. закладів та університетів. – Тернопіль, 1994. – 361 с.
34. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
35. Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посібник /За ред. М.В.Левківського. – Харків: ОВС, 2002. – 240 с.
36. Лисенко Н.В., Кирата Н.Р. Педагогіка українського дошкілля: У 2 ч.: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2006. – Ч. 1. – 302 с.
37. Локк Д. Мысли о воспитании // Пед. соч. – М., 1939.
38. Лордкипанидзе Д.О. Педагогическое учение К.Д.Ушинского. – М., 1950. – 367с.
39. Лордкипанидзе Д.О. Ян-Амос Коменский 1592-1670. – М.: Педагогика, 1970. – 440с.
40. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник /За ред. О.Любара. - К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 450 с.
41. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей // Пед. твори. – К.: 1984. – Т.4
42. Макаренко А.С. Педагогічна поема // Твори в 7т.-Т.1.-К., 1953.
43. Монтессори М. Мой метод научной педагогики, применяемый к детскому воспитанию в Домах ребенка. //Избр. пед. соч. – М., 1993.
44. Мчедлидзе Н.Б., Лебеденко А.А., Гребенщекова Е.А. История дошкольной зарубежной педагогики. Хрестоматия. – М., 1974.
45. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933): Навчальний посібник. /За ред. О.Сухомлинської – К., 1996.
46. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. 1917-1941 гг. – М.: Педагогика.
47. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. 1961-1986гг. – М.: Педагогика, 1987.
48. Очерки школы и педагогической мысли народов СССР, XVIIIв. – первая половина XIX в. - М.: Педагогика, 1973.
49. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагога: Підручник /Під заг. ред. А.М. Бойко. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.

50. Песталоцци И.Г. Как Гертруда учит своих детей // Изб. Пед. соч. – М.: 1981. Т.1.
51. Песталоцци И.Г. Лебединая песня // Изб. пед. соч. В II т.- М., 1981. Т.2.
52. Пирогов Н.И. Вопросы жизни // Избр. пед. соч. – М., 1985.
53. Рабле Ф. Гаргантюа и Пантагрюель. – К.: Веселка, 1984.
54. Розвиток народної освіти и педагогічної думки на Україні: Нариси. – К.: 1991.
55. Русова С.Ф. Мої спомини. – Львів, 1937.
56. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – К., 1993.
57. Руссо Ж.Ж. Эміль, или о воспитании // Пед. соч. – М., 1981. – Т. I.
58. Скворода Г.С. Благодарний Еродій. Убогий жайворонок. /В кн.: Григорий Скворода. Вірші, пісні, байки. – Наукова думка, 1983.
59. Сухомлинський В.О. Сердце віддаю дітям // Вибр. Твори – К., 1976. – Т. 3.
60. Толстой Л.Н. Азбука. Новая азбука. – М., Просвещение, 1987.
61. Толстой Л.Н. О народном образовании. О воспитании. Яснополянская школа за ноябрь и декабрь месяцы. Общий очерк характера школы. // В. кн: Хрестоматия по истории школы и педагогики в России. – М.; Просвещение, 1986.
62. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посібник у 2-х кн. /За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Книга 1. – 624 с.
63. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посібник у 2-х кн. /За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Книга 2. – 552 с.
64. Ушинский К.Д. Родное слово: Книга для учащихся // Избр. пед. соч. В. 2-х т., М., 1974. Т.2.
65. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Твори.-Т.8.-М., 1952.
66. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Вибр. пед. твори. – К., 1983. – Т. I.
67. Ушинський К.Д. Про народність у громадянському вихованні // Вибр. пед. твори. – К., 1983. – Т. I.
68. Ушинський К.Д. Про користь педагогічної літератури // Вибр. пед. твори. – К., 1983. – Т. I.
69. Франко І.Я. Педагогічні статті і висловлювання. – К., 1988.
70. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики // Сост. и автор вступительных статей А.И. Пискунов, 2-е изд. – М, 1981.
71. Хрестоматия по истории педагогики // Уклад. М. Свядковський, М., 1938.
72. Хрестоматия по истории школы и педагогики в России: До Великой Октябрьской социалистической революции // Сост. и автор вступительных очерков С.Г. Егоров. 2-е изд. переработанное – М., 1986.
73. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки // за ред. С.А. Літвинова – К.: Рад. школа, 1961.
74. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посібник /За заг. ред. З.Н. Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – 511 с.
75. Фребель Ф. Воспитание человека. //Избр. пед. соч. – М., 1956.
76. Фребель Ф. Детский сад. //Избр. пед. соч. – М., 1956.